

rácia és a nagybirtokosok pártfogásában ez a klerikális, konzervatív párt főleg a „zsidó liberalizmussal és szocializmussal” párosult „destruktív és keresztényellenes” eszmék elleni harcot tartotta feladatának. A keresztényszocializmus egyik fő tekintélye Prohászka Ottokár püspök volt; az ő lelki irányítása és körmönfont antiszemitizmusa több évtizeden át tartó, mély befolyással volt a közvéleményre.

Az egyházak nem nézték jó szemmel a kormányzat liberális irányelveit, és különösen rossz néven vették a bevett felekezetek egyenlősítését, valamint az egyház és az állam szétválasztását. Az egyházak növekvő harciassága kifejezésre jutott parlamenti képviselők révén, a szószerkekről és fő sajtóorgánumainkban is. Például a Néppárt 1896-ban alapított lapja, az *Alkotmány* volt az országban az első, tekintélyt szerzett antiszemita nemzeti újság. A lap – minthogy papok adták ki – militáns katolicizmusnak adott hangot, amely gyakran tört ki vad antiszemitizmusban. A katolicizmus e formájának Bangha Béla (1880–1940), a „magyar Savonarola” volt egyik vezető, szervező és terjesztő szakértője, s a katolikus egyház – nézeti szerint – két fő ellenségével, a judaizmussal és a szocializmussal szembeni ideológiai küzdelmének kikristályosítója.¹

Az első világháborús katasztrófa után eldurvult a keresztény egyházak zsidókkal szembeni magatartása. A katonai bukás, a múltból maradt súlyos nehézségek megoldását megkísérlő Károlyi Mihály-féle demokratikus-szocialista koalíciós kormány kudarca, s főleg Kun Béla rövid életű proletárdiktatúrája alatt hozott radikális intézkedések arra indították az egyházakat, hogy teljes szívvel mellé álljanak a Horthyt hatalomra segítő ellenforradalomnak. Ahogyan Németországban is – a kommunisták és a szabadkőművesek mellett – a zsidókat tették bűnbaknak, őket tették felelőssé a Magyarországra szakadt bajokért: nekik kellett elszenvadniük az ellenforradalmi fehérterror dühöngését, amelynek a „szegedi gondolat” adta az ideológiai alapmotívumát. Ennek az ideológiának, amelyben központi szerepet játszott az antibolsevizmus, antiszemitizmus és a sovinszta nacionalizmus, Zadravetz István püspök volt egyik legkiválóbb szószólója: az ország tábori püspöke, az Antibolsevista Comité egyik vezető személyisége.²

Ezt a gondolatot terjesztették az újonnan alapított egyházi napilapok, köztük a *Nemzeti Újság* és az *Új Nemzedék*, amelyek gyakran cikkeztek a Magyarország összeomlásáért felelős „nemzetközi zsidó összeesküvésről”. Zákány Gyula páter például azt állította, hogy a „területi integritás veszélyének a zsidók az okai”. Ezt a témát taglalta az ez időben virágzó számos ultrasovinszta zsidóellenes szervezet egyikének, az Ébredő Magyaroknak a gyűlésein is.³

A keresztény egyházak vezetői alighanem a németországi náci hata-